

Julius von Bismarck, vizualni umetnik Čemu verjeti – svojemu očesu ali fotografskemu posnetku?

Večini ljudi, z izjemo slabovidnih, se zdi samoumevno, da je nekaj resnično že samo zato, ker tisto vidimo. Toda čemu verjeti v trenutku, ko se naš fotografski posnetek razlikuje od tistega, kar je naše oko zaznalo med samim fotografiranjem?

Natanko takšno zmedo profesionalnim in naključnim snemalcem povzroča Julius von Bismarck, ki s svojim izumom Image Fulgurator posega v tisočinko sekunde in ustvari razliko med snemanim objektom in posnetkom.

Mojca Kumerdej

Naprava Image Fulgurator namreč ne snema, ampak projicira podobo. Šestindvajsetletni Julius von Bismarck, prapraneček pruskega železnega kanclerja Otta von Bismarcka, je za svoj briljanten projekt na lanskem festivalu Ars electronica v Linzu prejel nagrado zlata nika v kategoriji interaktivnih umetnosti. Bismarckov izum Image Fulgurator je na zunaj videti kot običajen fotoaparati, le da deluje v nasprotni smeri. Medtem ko se pri običajnem fotoaparatu svetloba odbije od objekta in se skozi objektiv usmeri na film, je v fulguratorju namesto neosvetljenega filma vstavljen razvit diafilm, za katerim je bliskavica. Ko v fulgurator vgrajeno tipalo v bližini zazna bliskavico drugega fotoaparata, se na snemani objekt samodejno sproži projekcija podobe in tako spremeni fotografije objekta, v katerega je usmerjen fulgurator. Julius von

Bismarck, ki s svojim fulguratorjem posega v podobe politikov in drugih javnih osebnosti ter v nacionalne, politične ter religiozne objekte in simbole, je bil rojen v Nemčiji, do zalivske vojne je odraščal v Saudski Arabiji, kjer je njegov oče delal kot svetovalec za naftno industrijo, od leta 2005 pa študira eksperimentalno medijsko oblikovanje na Univerzi za umetnosti v Berlinu. Na povabilo intermedijskega umetnika Janeza Janše in zavoda Aksioma je ta teden Sloveniji in na Reki izvedel štiri akcije, ki so do konca prihodnjega tedna na ogled v Galeriji Kapelica.

Image Fulgurator je ena tistih izvernih, čistih in enostavnih idej, ob kateri se marsikdo vpraša, kako to, da se tega ni spomnil že kdo prej?

Tudi jaz ne razumem, zakaj ni nikomur pred mano prišlo to na misel. Takšne ideje so vselej kombinacija več idej. Pred tem sem veliko delal s projekcijami in bliskavico, tako da sem tehnologijo dobro poznal, obenem pa sem iskal način, kako manipulirati urbani prostor. Imel sem srečo, da sem bil prvi, ki sem to dvojce povezal. Čeprav živimo v visokotehnološkem svetu, trdno verjamem, da je še vedno ogromno neodkritih idej, za vznik katerih je treba zgolj povezati preproste, obstoječe elemente.

Fulgurator pomeni nekakšen terorističen poseg v polje fotografije in s tem v pogled drugega, vendar ste pri izbiri objektov in podob, ki jih na objekte projicirate, zelo premišljeni in subtilni. Kako izbirate tarče; zakaj, na primer, Barack Obama, na čigar govorniški oder ste med njegovim lanskim obiskom Berlina projicirali križ?

Navdihnila me je njegova medijska podoba. Obama mi od začetka deluje kot pridigar, ki mu je okrog sebe uspelo ustvariti nekakšno posvečeno atmosfero, zato sem se odločil, da ga uprizorim religiozno. Ljudje takih stvari ne opazijo razumsko, ampak jih doživljajo na čustveni ravni. Projicirani križ na govorniški pult je tako nekakšen podnapis Obamove podobe, saj česar ni mogoče izreči oziroma kar je težko opisati z besedami, je pogosto mnogo lažje izraziti s podobo. Ljudje odčitavajo ikonografijo, ne da bi se tega zavedali, in prav v to želim poseči s fulguratorjem. Tako se na primer nisem lotil Georgea Busha, ker je bilo o njem že toliko narejenega, poleg tega pa me zanimajo predvsem kontroverznosti; z Bushem bi bilo preveč preprosto.

Če je mogoče razumeti pomene projicirane belega goloba na ogromno podobo Mao Zedonga na pekinškem Trgu nebeškega miru in ognja na Reichstagu v Berlinu, pa ne razumem projekcije O2 na priljubljenega berlinskega župana Klausu Wowereita.

V slednjem primeru gre res za lokalno, berlinsko zadevo. Župan je zelo priljubljen, ker se udeležuje vsakovrstnih prireditev in

Foto Jure Eržen

vsem po vrsti stiska roko, a po mojem mnenju ni dober politik za Berlin. V berlinskem Friedrichshainu je bila pred leti zgrajena ogromna arena O2 World za športne prireditve in koncerte, katere glavni sponzor je bil ponudnik mobilnih telekomunikacij O2. V Friedrichshainu, ki je zelo živahno kulturno okolje, so pred začetkom gradnje porušili ogromno umetniških studiev in klubov, zaradi česar ta objekt mnogi sovražijo. V začetku gradnje se je župan, ki ga bolj kot umetnost in kultura zanimajo posli, na gradbišču pojavil s čelado, na kateri je bil znak O2. In tako sem na eni od otvoritev razstave s tem, ko sem na njegov suknjič usmeril logotip O2, želel pokazati, da se v tistem trenutku zelo verjetno ne pogovarja o umetnosti, ampak o biznisu, in da imajo politiki tudi dejansko svoje sponzorje.

Kakšen je reakcijski interval fulguratorjevega tipala med enim in drugim flešem? Verjetno fulgurator potrebuje čas, da se znova napolni, tako da ko je v bližini več flešev oziroma bliskavic, vsem fotografom ne uspe ujeti vaše projicirane podobe.

Drži, moja bliskavica potrebuje nekaj časa, da se spet napolni; če torej prvemu flešu zelo hitro sledi naslednji, drugi snemalec moje podobe ne ujame. In prav to mi je všeč, da nekateri podobo ujamejo, drugi pa ne.

Pogosto verjamemo in celo argumentiramo, da je nekaj resnično in obstaja, ker smo to videli oziroma vidimo, pri čemer pozabljamo, da je vid zgolj eno od človekovih čutil, in to bolj omejeno, kot ga imajo mnoge živali, kaj šele naprave. Med vašo sredino akcijo pred ljubljansko frančiškansko cerkvijo se mi je pred očmi na cerkvenih vratih pobliskal krog, vendar v tisti tisočinki sekunde podobe prečrtane džamije nisem mogla razbrati.

Vid najpogosteje ni postavljen pod vprašaj; tako vam možgani ob pogledu na fotografijo sporočajo, da je to, kar vidite, resničnost. Toda fotografija ni resničnost, fotografija je zgolj izsek tisočinke sekunde, ki ne pove, kaj se je dogajalo prej in kasneje. Človek zaznava dogajanje skozi čas, medtem ko fotoaparati ujamejo zgolj en sam trenutek. Tako nekateri ljudje na fotografijah ne delujejo fotogenično, četudi so dejansko lahko zelo privlačni. A čeprav je fotografija zgolj točka pogleda v tisočinki sekunde, jo doživljamo kot medij za posredovanje resničnosti. Na potovanjih s fotografiranjem konstruiramo realnost in spomin, kar ni sporno, toda fotografijo je z lahkoto mogoče uporabiti za posredovanje laži. Fotografija je konstrukcija realnosti, ki pa je nepopolna, in prav to pokažem s fulguratorjem, ki vdre v tisočinko sekunde in na posnetku drugega zabeleži tisto, česar ni mogoče videti s prostim očesom. V teh situacijah ljudje ne vedo, ali naj verjamejo lastnemu očesu ali posnetku; tak trenutek zmedenosti je zelo močan in prav to je moj cilj – ustvarjanje takšnih trenutkov zmede, kar se mi zdi močnejše od splošno znane ugotovitve, da fotografija ne odslkava resničnosti. Zelo me zanima, kako si pojasnjujejo svoje posnetke Kitajci, ki jim je na Trgu nebeškega miru uspelo ujeti podobo belega goloba na podobi Mao Zedonga, saj nihče, z agentoma vred, ki sta nam vseskozi sledila, ni vedel, da v rokah ne držim fotoaparata, ampak fulgurator. Včasih pomislim, da si morda kdo belega goloba na Maovem obrazu razlaga kot čudež ...

Projicirani golob miru na Mao Zedongovo podobo na Trgu nebeškega miru

Ljubljanski župan Zoran Janković na slovesnem odprtju prestavljene fontane Kamen življenja kiparja Janeza Lenassija v četrtek, 4. junija 2009, na ljubljanskih Žalah

Ste razmišljali, da bi se s fulguratorjem podali v Izrael, kjer skoraj ni kamna, ki ne bi imel vsaj enega, če ne več pomenov, ali pa v Severno Korejo, kjer je kult osebnosti Kim Il Sunga še močnejši od Maovega na Kitajskem?

O obisku Izraela sem razmišljal že pred fulguratorjem, saj je s simboli najgosteje nasičen prostor na svetu. Zanimivo, da me sprašujete o Severni Koreji, saj se tja odpravljam v bližnji prihodnosti, vendar nisem prepričan, da je to dober prostor za fulgurator. Ker so tam podobe tako strogo nadzorovane, niti ne vem, ali tamkajšnji prebivalci lahko imajo fotoaparate in fotografirajo. Na svojem prvem potovanju v Severno Korejo bom tako najprej raziskal teren.

Verjetno bodo vaše fulguratorske akcije vse težje izvedljive, glede na vašo siceršnjo prepoznavno podobo?

V Nemčiji me resda včasih kdo na cesti ustavi in me vpraša, a ste vi tisti z ono napravo, toda za zdaj zaradi svoje prepoznavnosti še nisem naletel na ovire. Zanimiva izkušnja pa se mi je pripetila 1. maja letos v Berlinu; med akcijo sem opazil, da me pozorno opazuje starejši gospod, sledil mi je kake pol ure, nato pa k meni pristopil in me vprašal, ali naprava, ki jo držim v roki, projicira in reagira na fleš. Kako pa to veste, sem ga vprašal, in odgovoril mi je, da je o mojem projektu bral pred pol leta. Zanimivo je, da me ni prepoznal po zunanosti, temveč je moje početje razbral iz mojega nenavadnega vedenja. To me je zelo navdušilo, saj večinoma ljudje ne opazijo, da v resnici ne fotografiram, ampak projiciram.

Kako pa ste se pripravili na intervencije v Sloveniji in na Reki? V Velenju, denimo, ste na Titov kip projicirali krog rdečih zvezd in tako povezali komunistično in evropsko ikonografijo.

Vselej se predhodno pozanimam o medijskih vsebinah v določenem prostoru in o načinih branja posameznih ikonografij. V Sloveniji mi je zanimive vsebine pomagal najti umetnik Janez Janša, na podlagi katerih sem nato izdelal koncept. Da o Titu še vedno obstajajo močne diskusije, poznam ne le iz konfliktov o poimenovanju Titove ulice v Ljubljani, ampak tudi iz pogovorov v Beogradu, kjer sem bil lani poleti. Slovenija je del EU, v preteklosti je bila del Jugoslavije, za katero si je prizadeval Tito, in tako sem uporabil komunistično estetiko Titovega spomenika in rdeče zvezde, z razvstitvijo rdečih zvezd v krog pa sem ustvaril stik dveh ikonografij – komunizma in Evrope, preteklosti Slovenije in njene prihodnosti. Želel sem ustvariti podobo, za katero ljudje ne bi vedeli, kako jo brati.

Tudi v drugih projektih ste osredotočeni na pogled. V projektu Top Shot Helmet si obiskovalec na glavo nadene čelado, nad katero je pritrjena kamera, na notranost čelade pa je nato projiciran »njegov« pogled od zgoraj. Za kaj natanko pa je šlo v projektu Fühlmeter/Stimmungsgasometer (Merilec razpoloženja), ki ste ga lani izvedli v berlinskem Stieglitzu?

Sponzor projekta je bil Inštitut Frauenhof, ki je razvil program za avtomatsko razbiranje obraznih čustev ob pomoči kamere. V Stieglitzu so bile nad avtocestno obvoznico razstavljene kamere, ki so snemale veselje, žalostne, besne itd. obraze mimoidočih. Kamere so te podatke prenesle do računalnika, ta jih je obdelal in nato, glede na v tistem trenutku povprečje bolj ali manj razpoloženih mimoidočih, izdelal veselega

› oziroma žalostnega smeška, ki je bil projiciran na ogromen oglaševalski ekran. Ker je ekran transparenten, je bilo videti, kot da je smeško projiciran na nebo. Vsako minuto pa se je na ekranu prikazal spletni naslov, tako da so se lahko ljudje o smešku, ki je bil viden z raznih koncev Berlina, informirali na internetu.

Ali vas je pri tem zanimala znanstvena analiza dejavnikov, ki vplivajo na razpoloženje Berlinčanov, kot sta denimo vreme, dan v tednu itd.?

imam le priimek, ne pa tudi denarja, saj moj oče ni bil prvorojenec.

Kot mi je v Linzu omenil Janez Janša (intermedijski umetnik in direktor zavoda Aksioma, organizatorja von Bismarckovih projektov in predstavitev v Sloveniji in na Reki, op. p.), se vaša družina sreča nekajkrat na leto. Menda ima vsak družinski član svojo številko, njegov oziroma njen partner pa je zaveden pod črko B.

Res je, če si član aristokratske družine, je tvoje življenje avtomatično dokumentira-

Fulguratorski poseg na vrata ljubljanske frančiškanske cerkve v sredo zvečer, 3. junija 2009

Ne, projekt je kritika računalniškega programa, ki naj bi z obrazov ljudi razbiral čustva; slednje ljudje vsak dan počnemo, ideja, da bi to opravljali stroji, pa se mi zdi strahljiva. Ker je bil inštitut sponzor projekta, seveda nismo mogli napraviti nečesa, s čimer bi to podjetje očitno napadli, zato sem uporabil bolj subtilen način, da bi se ljudje te možnosti nadzora začeli zavedati in o tem tudi razmišljati.

Koliko je potemtakem sploh možna kritična pozicija umetnika, glede na to, da kolikor že je sponzoriranje zaželeno, pa se sponzorji včasih lahko vtaknejo v idejo in poskušajo umetnika izrabiti za svoje neposredne oglaševalske interese?

S sponzorji se kaj dosti ne obremenjujem; seveda sem še mlad in mi ni treba skrbeti za družino, zato sem lahko pri svojem delu svoboden in počnem, kar se mi zdi zanimivo. Trenutno sem na točki, ko sem si ustvaril okolje, da me finance ne skrbijo. Živim v majhnem stanovanju v Berlinu, poleg svojih projektov sodelujem še pri drugih projektih in to mi zadostuje. Mnogo oglaševalskih agencij mi je ponudilo, da bi zanje napravil oglaševalski projekt s fulguratorjem. Rekli so mi, zaslužil boš veliko denarja in postal bogat, a sem vse po vrsti zavrnil, češ, pa saj ne potrebujem veliko denarja, vse, kar želim, je ustvarjanje lastnih umetniških projektov. V umetnosti je izjemno pomembno, da se osredotočiš na svojo idejo in ne na denar, saj če slediš denarju, se ti umetnost izmuzne iz rok.

Glede na vaš aristokratski izvor je za marsikoga podatek, da se preživljate sami, skoraj neverjeten, prej bi si mislili, da vas družina bogato podpira ...

V aristokratskih družinah se premoženje ne deli med potomce, temveč vse deduje najstarejši sin. Torej ima samo en Bismarck grad in vse drugo, drugi pa moramo normalno delati. Od družine von Bismarck

no, tako lahko neposredno spremljaš svoje prednike za nekaj stoletij nazaj. Meni sicer aristokratski rod ne pomeni nič, a se mi zdi lepo, da vem, od kod prihajam. Nekajkrat na leto se na naših družinskih srečanjih zbere nekaj sto ljudi in vseč mi je, da pripadam tako veliki družini, mislim, da bi tako moralo biti v družini nasploh. Je pa to kulturno pogojeno; v Nemčiji, z izjemo družin, kot je naša, to ni ravno navada, je pa v Italiji in Grčiji, kjer so družinski člani med seboj tesneje povezani.

Kako pa sorodniki gledajo na vaše delo?

Med Bismarcki ni mnogo umetnikov in intelektualcev, večinoma se ukvarjajo z biznisom, je pa kar nekaj umetnikov in znanstvenikov v družini po materini strani, ki pa ni aristokratskega rodu. Za Bismarcke sem v vsakem pogledu tujec, a me seveda imajo radi, saj v družini ne kritiziraš drugega in vsakogar sprejmeš, ne oziraje na to, kaj počne. Tudi sam z marsikaterim svojim sorodnikom ne bi navezal stika, ker bi se mi zdel nezanimiv in dolgočasen, ker pa so to moji sorodniki, z njimi razumljivo ohranjam stike.

Ali obstaja kaka ideja, ki je s fulguratorjem niste izvedli zaradi strahu ali kakršnih koli drugih zadržkov?

Ja, obstaja projekt, ki se ga želim lotiti že od začetka, pa se ga doslej še nisem, saj sem se bal, da bi bil napak razumljen. Zdaj vem, da bi ga lahko napravil, saj bi ga ljudje brali v kontekstu z drugimi projekti, a o njem še ne bi govoril, saj moram najprej vse do potankosti razmisliti.

Ali je povezan s politikom, nemara z religijo?

Povezan je s tabuiziranimi nemškimi temami, kot je nacizem; v Nemčiji namreč še vedno obstajajo prepovedane teme. Tabuji me zelo zanimajo, vendar se jih želim lotiti natančno, prav zato še vedno intenzivno razmišljam in razdeljujem koncept. Nikakor ne želim zgolj ustvariti zmede. ■

Mehiška pevka Lila Downs Ženska, ki prehaja med svetovi in časi

Vesna Milek

They call me black magic woman, je z močnim, globokim glasom vzvalovila Galusovo dvorano CD in začela svoj koncert. Z dolgimi gladkimi lasmi, ki so vihrali okrog nje kot črna zastava, v rumeni obleki z indijanskimi ornamentami z resami in v visokopetnih indijanskih škornjih – je pripravila neobičajno glasbeno vizualno predstavo, sprehod skozi čas in prostor. Pred nami se je razprla pahljača arhetipov ženske, od starodavnih azteških, majevskih mitov prek svečenice, detomorilke, zavrjnene ženske, zdravilke, barske pevke do »divje ženske, ki pleše z volkovi«.

Lila Downs, hči mehiške pevke, mistične Indijanke in očeta škotsko-ameriškega rodu, poje svoje avtorske skladbe, pomešane s starodavnimi ljudskimi pesmimi, poje o starodavnih legendah, o močnih ženskah, ki nosijo v sebi bolečino, o imigrantih, ki so umrli, ko so hoteli prečkati mejo ... Čeprav je pri nas nastopila že pred desetimi leti, je zares njen nenavaden glas prodril do nas šele s filmom *Frida Kahlo*, v katerem Lila Downs nastopi kot pevka tanga in poje svoje lastne skladbe. Na filmskem albumu *Frida*, ki je leta 2003 dobil zlati globus za najboljšo filmsko glasbo, med drugim poje *Burn it Blue*, ki si je prislužila nominacijo za oskarja za najboljšo pesem.

»Zamislite si Edith Piaf, ki poje v španščini, in dobili boste občutek izjemno čustveno

nabitega zvoka Lile Downs,« je že leta 1998 zapisal *Los Angeles Times*. Včasih jo primerjajo s Chavelo Vargas, Lucho Reyes ali celo Billie Holiday, najraje jo označujejo kar z »mariachi Frida Kahlo«. Ne le zaradi biografskega filma *Frida*, v katerem nastopi kot barska tango pevka (v prizoru senzualnega tanga, ki ga plešeta Frida – Salma Hayek in Ashley Judd); ampak predvsem zato, ker v tem prizoru pomisliš, da je Lila Downs tista, ki bi morala igrati Frido Kahlo. Podobnost z morda najbolj slavno mehiško žensko je res neverjetna, sploh na videih malo starejšega datuma. Gladko začesani lasje, razdeljeni na dve močni dolgi kiti, ovita v tradicionalne noše z indijanskimi vezeni, njen vrat in roke obloženi s srebrnim indijanskim nakitom in poldragimi kamni.

Ko sta režiserka *Fride* Julie Taymor in skladatelj Elliot Goldenthal odkrila njene plošče, sta prišla na njen koncert v Ciudadu de Mexico in jo – navdušena – povabila k sodelovanju. Lila, čeprav priznava, da jo je navdihovala Frida Kahlo, je zdaj že naveličana nenehnih primerjav. »V Oaxaci, od koder prihajam, ljudje še vedno nosijo tradicionalna oblačila. In po cestah se sprehaja veliko Frid, to pri nas ni nič nenavadnega.« Kakorkoli, sodelovanje na albumu *Frida* je bilo prelomno v njeni karieri. Pesem *Burn it Blue*, ki jo poje v duetu skupaj s Caetanom Velosom, je bila nominirana za oskarja za najboljšo filmsko skladbo, že naslednje leto po nominaciji sta jo skupaj odpela na oskarjih 2003 in tako naj bi Lila postala prva Latinskoameričanka v zgodovini nagrad, ki je nastopila na tej prireditvi. Za album *One Blood/Una Sangre* je prejela latinskega

Frida Kahlo